

DAHOMEY

(bk. BENİN).

DAHVÂR

(الدخوار)

Ebû Muhammed Mühezzebüddîn
Abdürrahîm b. Âlî
b. Hâmîd ed-Dimaşkî
(ö. 628/1230)

Eyyübîler döneminde yaşayan
ünlü hekim.

565'te (1170) Dimaşk'ta doğdu ve burada yetişti. Dahvâr lakabının kendisine niçin verildiği bilinmemektedir. Önceleri babası ve kardeşi Hâmîd gibi kehâllik (göz hekimliği) yaptı. İlk eğitimini babasından aldı ve onun etkisiyle bu mesleğe yöneldi. Daha sonra âlim, şair ve hatip Ebû'l-Yümn el-Kindî'den Arapça okuyan Dahvâr, önce Selâhaddîn-i Eyyübî'nin hekimlerinden Ebû'l-Haccâc Radıyyüddin Yûsuf b. Haydare er-Rahbî'den, ardından, seyahatleri sırasında bile yanından ayrılmadığı Muvaffakuddin İbnü'l-Mitrân'dan tıp tahsil etti. 579'da (1183) Dimaşk'a gelen Fahreddin el-Mardîni'den İbn Sînâ'nın *el-Kânûn fi't-tıbb*'ini okudu ve bu alandaki bilgisini geliştirdi. Hekimliği yanında çoğu tıbbâ dair yüzden fazla kitap istinsah eden Dahvâr, ayrıca Seyfeddin el-Âmidî'den felsefe, Ebû'l-Fazl el-İsrâîlî'den astronomi ve astroloji dersleri aldı ve bu sahalarda birçok değerli alet ve kitap topladı. Döneminin meşhur hekimlerinden İbn Ebû Usaybia, Ba'lebekkî, İbnü'n-Nefis, İbnü'l-Âlime diye bilinen Ebû'l-Abbas Ahmed b. Es'ad ve İzzeddin es-Süveydî onun öğrencileri arasında yer almışlardır.

Atabeg Nüreddin Zengî'nin Dimaşk'ta yaptırmış olduğu Bimâristânü'l-Kebîr'de kehâl olarak çalışan Dahvâr, daha sonra tanıştığı vezir Sâhib Safıyyüddin İbn Şûkr'ün himayesine girdi. 100 dinar maaşla çalışan Muvaffakuddin Abdülazîz'in yanına 30 dinarla ordu tabipliğine tayin edilmek istendiyse de ondan daha değerli bir hekim olduğunu ileri sürerek bu görevi kabul etmedi; ancak Muvaffakuddin Abdülazîz'in ölümünden sonra aynı şartlarla onun yerine getirildi. Eyyübî Sultanı I. el-Melikü'l-Âdil'in Dimaşk'ta bulunduğu sıralarda güvenini kazanarak en yakın dostu, sohbet arkadaşı ve danışmanı oldu. Daha sonra sultan onu beraberinde Kahire'ye götürerek Mısır ve Şam reisületibbâsı tayin etti (612/1215). Bu görevde iken çıkan bir

veba salgınında el-Melikü'l-Âdil ile yakınlarını tedaviye gösterdiği başarıya karşılık 19.000 dinar ve altın koşumlu on dört katır gibi önemli bir servet elde etti.

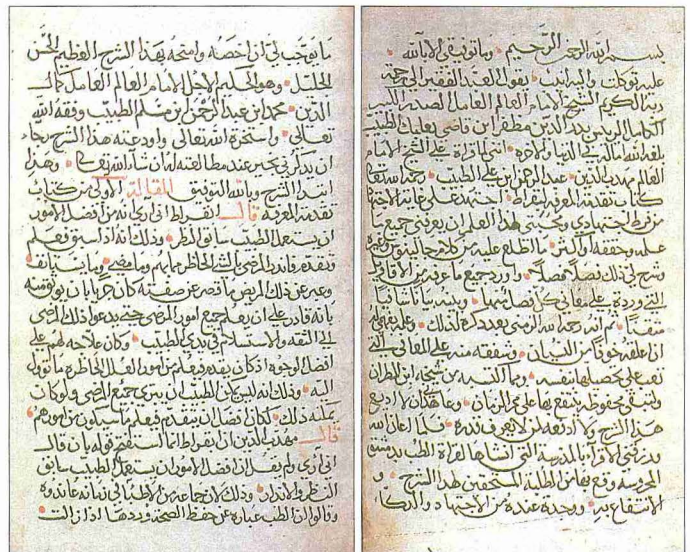
Dahvâr, el-Melikü'l-Âdil'in oğlu el-Melikü'l-Muazzam zamanında (1218-1227) devrin en önemli tıp merkezi olan Dimaşk'taki Bimâristânü'l-Kebîr'de ders vermekle görevlendirildi. Ordu tabipliği sırasında kendisinden istifade eden ve onu Câlînûs hayranı olarak tanıtan İbn Ebû Usaybia Dimaşk'ta kaldığı sırada Dahvâr'dan Câlînûs'un kitaplarını okudu. İbn Ebû Usaybia'nın anlattığına göre Dahvâr, bimâristandaki hastalarla ilgilendikten sonra hasta devlet adamlarını ziyaret eder, tedavilerini yapar, evine döndüğünde ise çeşitli derecelerdeki talebelerine gruplar halinde ders verirdi. Günün kalan kısmını kendine ayırır, araştırma ve incelemelerde bulunur, gecelerinin de büyük bir kısmını ilimle meşgul olarak geçirirdi.

Daha sonra Meyyâfârikîn Eyyübîleri'nden el-Melikü'l-Eşref Mûsâ'nın hizmetine giren Dahvâr ondan büyük ikram gördü, ayrıca kendisine bir de *iktâ** verildi. Bir müddet sonra geçirdiği felç sebebiyle konuşmakta güçlük çeken Dahvâr, el-Melikü'l-Eşref ile beraber Dimaşk'a geldi ve buraya reisületibbâ tayin edildi (626/1229). Rahatsızlığına rağmen evinde tıp dersleri vermeye devam etti. Konuşmaları anlaşılabilir duruma gelince meramını yazarak ifade etmeye başladı ve devamlı surette kendisini tedaviye çalıştıysa da bunda başarılı olamadı. Nihayet 15 Safer 628 (23 Aralık 1230) Pazartesi gecesini vefat etti ve Cebelikâsiyûn'da toprağa verildi.

Dahvâr, tıptaki başarısı ve yetiştirdiği talebeleriyle döneminin en önemli hekimlerinden biri olmuş, müreffeh ve itibarlı bir hayat sürmüştür. Evini medrese olarak vakfetmiş, buranın masraflarını karşılamak için de mülk ve arazi tahsis etmiştir. Kendisinden sonra vasiyeti üzerine İbnü'r-Rahbî diye bilinen Şerefeddin Ali b. Yûsuf b. Haydare (ö. 667/1268) medresenin ilk müderrisi olmuş, ondan sonra da müderrisliğe ve reisületibbâlığa Dahvâr'ın en ünlü talebelerinden biri olan Ba'lebekkî tayin edilmiştir. Uzun yıllar ilme hizmet ettiği anlaşılan el-Medresetü'd-Dahvâriyye'de daha sonra İmâdüddin ed-Düneysîrî (ö. 686/1287), Kemâleddin Muhammed b. Abdürrahîm (ö. 697/1298), Cemâleddin el-Muhakkık Ahmed b. Abdullah ed-Dimaşkî (ö. 694/1295), Düneysîrî'nin öğrencisi Emînüddin Süleyman b. Dâvûd (ö. 732/1332) ve Cemâleddin Muhammed b. Ahmed gibi ünlü hekimler ders vermişlerdir.

Eserleri. 1. *Şerhu Takdimetü'l-ma'rif*e. Yunan hekimî Hipokrat'ın Huneyn b. İshak tarafından *Takdimetü'l-ma'rif*e adıyla Arapça'ya tercüme edilen eserinin şerhidir. Tıbbâ dair olan kitap üç bölümden (makale) meydana gelir. Bazı nüshaları Süleymaniye (Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 574, vr. 88^b-116^b), Nuruosmaniye (nr. 3524, 3525) ve Hacı Selim Ağa (Aziz Mahmud Hüdâyî, nr. 1763) kütüphanelerinde bulunmaktadır. 2. *Mâ yağa'u fi'l-edviyeti'l-müfrede mine't-tašhîf*. Tıp kitaplarında geçen ve ilaç yapımında kullanılan, yazılışları birbirine yakın bitki, meyve vb. isimlerinin yer aldığı küçük bir risâledir (Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 574, vr. 117^a-118^a). 3. *Mağâle fi'l-istifrag*. Eserin bilinen tek nüshası

Dahvâr'ın
Şerhu
Takdimetü'l-
ma'rif
adlı eserinin
ilk iki sayfası
(Nuruosmaniye Ktp.,
nr. 3524)

DAHVÂR

Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 574, vr. 118^b-125^b).

Kaynaklarda adları geçen, ancak bu güne ulaşır ulaşmadıkları bilinmeyen diğer eserleri de şunlardır: *İhtisârü'l-Eğûnî, İhtisârü'l-Hâvî li'r-Râzî, Kitâbü'l-Cenîne, Maḳâle fi'r-red 'alâ Risâleti Ebi'l-Haccâc Yûsuf el-İsrâ'îlî fi tertîbi'l-ağziyeti'l-laḳife ve'l-keşife fi tenâvülîhâ, er-Red 'alâ şerhi'bnî Ebi Sâdık li-Mesâ'îli Huneyn, Şûkûkûn ḫubbiyye ve ecvibetühâ, Te'âlik ve mesâ'îl.*

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Şâme el-Makdisî, *Terâcimü ricâlî'l-kerneyn*, Kahire 1366, s. 159-160; İbn Ebû Usaybia, *Ḳyûnû'l-enbâ*, s. 728-736, 758; Zehebî, *A'lamü'n-nübela*, XXII, 316-317; a.mlf., *el-İber*, III, 201; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, IX, 289-291; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 315-318; Safedî, *el-Vâfî*, XVIII, 383-386; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VI, 277; Nuaymî, *ed-Dâris fi târiḫi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, II, 127-133; *Keşfü'z-zunûn*, I, 628, 846; II, 1410, 1668, 2028; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 127-128; Suter, *Die Mathematiker*, s. 138; Brockelmann, *GAL*, I, 647; *Suppl.*, I, 896; Sezgin, *GAS*, III, 32; Ziriklî, *el-A'lam*, IV, 121-122; Ullmann, *Die Medizin*, s. 172; Ahmed İsâ, *Târîḫu'l-bimâristânât fi'l-İslâm*, Beyrut 1401/1981, s. 218; Ramazan Şeşen, *Salâhaddîn Devrinde Eyyûbîler Devleti*, İstanbul 1987, s. 434-435; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, II, 351.

KASIM KIRBIYIK

DÂİ

(الداعي)

İslâm dünyasında ortaya çıkan bazı fırkalarda mezhebi yayma yetkisi verilen kimsenin görev unvanı.

Arapça'da "seslenmek, çağırarak, davet etmek" anlamındaki da've veya duâ kökünden sıfat olan dâî, "insanları kendi din veya mezhebine çağırarak kimse" demektir. Bazan anlamı pekiştirmek için sonuna "tâ" getirilerek dâiye şeklinde de kullanılır. Dâî Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Peygamber'in Allah elçisi olarak fonksiyon ve görevlerini dile getiren âyetlerde bilhassa "Allah'a çağırarak" mânasında yer almakta (el-Ahzâb 33/46; el-Ahkâf 46/31-32), ayrıca genel olarak "dua eden, çağırarak" anlamında da geçmektedir (bk. M. F. Abdülbâkî, *Mu'cem*, "dâ'î" md.). Kelime "dua eden, çağırarak" mânasıyla çeşitli hadislerde de görülmektedir (bk. Wensinck, *Mu'cem*, "d'av" md.). "Allah'a çağırarak" anlamıyla Hz. Peygamber'e nisbet edilmişinden faydalanılarak benimsenen, ilk Mu'tezile, Zeydiyye ve Abbâsiler-

de nâdiren kullanılan dâî en çok İsmâiliyye, Karmatiler ve Dürzî tarihinde göze çarpmaktadır.

İsmâiliyye ve Karmatiler'de "da'vet" adı verilen mezhep faaliyetlerini yürütmek için imam tarafından yetki verilmek suretiyle tayin edilen dâîler, mezhep bünyesi içinde hüccet*ten sonra gelen önemli bir mevkiye sahiptirler. Kendi aralarında hiyerarşik bir sisteme tâbi tutulan bu görevliler içinde en yüksek rütbeyle sahip bulunan, bazan dâî-i ekber veya bab unvanıyla da anılan ve imamın sözcüsü durumunda olan dâî'd-duâtır. Bu en yüksek dâî, her türlü ilim ve mezhep faaliyetlerini yürütme konusunda bir üst rütbe olan hüccete karşı sorumludur. Sıra itibarıyla ikinci derecede olan dâî'l-belâğ, bir bakıma dâî'd-duâtın genel sekreteri durumunda olup çeşitli bölgelere gönderilecek emirlerin tebliğiyle ve sırların gizlilik içinde ilgili yerlere ulaştırılmasını sağlamakla yükümlüdür. Bazan zül'î-massa (ذوالصصة) veya nakib adı da verilen dâî-i mutlak, ihtiyaç duyulan bölgelere tam yetkili olarak gönderilen, faaliyetleri konusunda emir ve tâlimatı sadece dâî'd-duâtın alan görevlidir. Rütbe itibarıyla bundan sonra gelen dâî-i me'zûn ise görevli olduğu yerde tebliğ edeceği bilgileri ve mezhep esaslarını dâî-i mutlakta öğrenir, bulunduğu yerden başka bir yere tayini konusunda dâî'd-duâta bağlıdır. Bundan sonraki derece dâî-i mahdûd veya dâî-i mahsûr mertebesidir. Bu mevkideki dâî, kendi bölgesinde mezhebin tebliği işi ve bölgesinden başka bir yere tayini konusunda tamamen dâî-i mutlakla bağlı olarak faaliyet gösterir. Cenâh adı verilen rütbe ise daha aşağı bir derecede olup sağ ve sol cenâh olmak üzere ikiye ayrılır. Bu rütbedekiler dâî-i mutlakın propaganda işlerinde yanında olmak, hizmetinde bulunmak ve faaliyet gösterilecek belde yahut bölgede hareket tarzının tesbiti için istihbarat temin etmekle mükelleftirler. Cenâhlar dâî'd-duâta hizmet ettikleri için yed (çoğulu eyâdî) unvanı ile de anılırlar. Mükâsir, mükâlib veya mükelleb adı verilen en aşağı seviyedeki dâîler ise avcı köpeğinin avı yakalayıp avcıya getirmesi gibi mezhebe girebilecek kimseleri tesbit edip bağlı oldukları dâî ile irtibat kurduran görevlilerdir. Daima halk arasında faaliyet gösteren bu sonuncu zümrenin mezhep konusunda sahip oldukları bilgiler yanında davet edeceği kimselerin psikolojik durumlarını da çok iyi kavrayan ve gereğine göre hareket eden kişiler olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Bu ara-

da dâîlerin hareket tarzları, "el-belâgu'l-ekber" adı verilen da'vet hiyerarşisi ve metotları da tesbit edilmiştir (Bağdâdî, s. 301-305; Gazzâlî, s. 21-36).

İsmâiliyye'nin ilk devrelerinde imam tarafından tayin edilen ve güvenilir ajanlar olan dâîlerin imamlara doğrudan irtibat kurdukları anlaşılmaktadır. Dâîler, diğer fırkalardaki din âlimlerinden farklı olarak, kaynağını imamdan yahut mezhebin öteki yetkililerinden alan mânevî bir otoriteye sahiptirler. Görevleri, sadece imamların kutsal ve hikmetli düşüncelerini yaymak türünden eğitim ve öğretim düzeyindeki faaliyetlerden ibaret olmayıp imam adına hareket ederek ahid, mîsâk ve biat almak gibi yetkileri de vardır.

Dâîlerin ilmî mânada yetiştirilmesi son derece önemlidir. Bunun için başkalarının sordukları sorulara rahatça cevap verebilecek ve bundan dolayı mahcup olmayacak derecede bilgilendirilmelerini sağlayacak bir öğretim planı uygulanmıştır. Genellikle Fâtımîler devri dâîleri Kur'an-ı Kerim, tefsir ve te'vil, fıkıh, hadisin bütün dalları, da'vet nazariyesi, münâzara üslûbu, dinî kıssalar, bid'at ehli ve zındıklarla ilgili bilgiler, felsefe ve özellikle sudûr felsefesi, mantık, fizikî âlemdeki müşahhas meselelerin mânevî âleme uygulanması gibi konularda esaslı bir eğitim ve öğretim görmüşlerdir. Dâîlerin yetişmesine yardımcı olmak maksadıyla daha çok diyalog tarzında çeşitli eserler hazırlanmıştır. Meselâ İbn Havşeb'e veya oğlu Ca'fer b. Mansûr'u'l-Yemen'e nisbet edilen, bir talebe ile bir âlimin soru-cevap şeklindeki konuşmalarını konu alan *el-'Âlim ve'l-gulâm* ve Ebû Hâtim er-Râzî'nin *Kitâbü'z-Zîne'si*, dâîler arasında el kitabı olarak kullanılmış eserlerdir. Yetişmişliği yanında din-dar, ahlâkî ve dinî faziletlere sahip örnek insan, organizasyon ve yönetimde başarılı, görevine samimi bir şekilde bağlı ve dürüst olması gereken dâînin, bunlardan başka imama yahut kendisinin üstündeki görevliye itaat ve sadakat göstermesi de başta gelen özellikler arasında kabul edilmiştir.

Dâîler görevlerinin karşılığı olarak maaş aldıkları gibi, da'vetin yürütülebilmesi için imam yahut nâibleri tarafından gerekli görülen malî fonlar da onların emrine verilir. Bu fonları dikkatli kullanmaları, şahsî ihtiyaçları için harcamaları ve tahsis edilen meblağın aşmamaları zaman zaman dâîlerden istenmiştir.

İsmâilî dâîleri, imamın bir halife gibi devlete hâkim olduğu dönemler dışın-